

Omverdensanalysen 2021

– Manus fra alle presentasjoner

Velkomst og hovedfunn – Ole Christian Lien	3
Presentasjon av presentatør	3
Lysbilde: NAVs omverdensanalyse 2021	3
Lysbilde: Sju samfunnsområder	3
Lysbilde: Samfunnstrender og NAV mot 2035	3
Lysbilde: Vil du vite mer?	4
Arbeidsmarked – Audun Gjerde og Eugenia Vidal-Gil	6
Introduksjon av presentatører	6
Lysbilde: Arbeidsmarkedet	6
Lysbilde: 3 grunner til høy omstillingstakt	6
Lysbilde: Korona framskynder omstillingene	6
Lysbilde: Mer enn 1 av 5 fullfører ikke videregående skole	8
Lysbilde: Konsekvenser av automatiseringen og annen omstilling	8
Demografi – Magne Sortland	10
Introduksjon av presentatør	10
Lysbilde: Demografi	10
Lysbilde: Svakere befolkningsvekst – sterkere aldring	10
Lysbilde: Alderspensjon og hjelpemidler øker mest	10
Lysbilde: Svakere befolkningsvekst – sterkere aldring forts.	11
Lysbilde: Lavere vekst og endret sammensetning av innvandrerbefolkningen	11
Lysbilde: Sentraliseringen fortsetter – Sterk aldring i utkantkommuner	11
Brukerforventninger – Ragnhild Kongsvoll	13
Presentasjon av presentatør	13
Lysbilde: Brukerforventninger	13
Lysbilde: Forventninger under koronasituasjonen	13
Lysbilde med «Usynlige, automatiske og proaktive tjenester. Tilpasset service og koordinerte tjenester. Bidra til at folk kommer seg videre»	13
Lysbilde: Usynlige, automatiske og proaktive tjenester	14
Lysbilde: To snakkebobler	14

Lysbilde: Hvilken kompetanse trenger folk i møte offentlige tjenester? _____	14
Lysbilde: Tilpasset service og koordinerte tjenester _____	15
Lysbilde: Møter som bidrar til at folk kommer seg videre _____	15
Lysbilde: Stor lyseblå snakkeboble _____	16
Teknologi – Robindra Prabhu _____	17
Presentasjon av presentatør _____	17
Lysbilde: Rivende teknologisk utvikling _____	17
Lysbilde: Digitaliseringen fortsetter å bre om seg _____	17
Lysbilde: Digitaliseringstrender i NAV _____	18
Levekår – Ivar Lima _____	21
Presentasjon av presentatør _____	21
Lysbilde: Levekår _____	21
Lysbilde: Økende inntektsforskjeller – graf med alle aldre _____	21
Lysbilde: Økende inntektsforskjeller – graf med aldersgrupper _____	21
Helse – Espen Steinung Dahl _____	23
Presentasjon av presentatør _____	23
Lysbilde: Norge blant de med best folkehelse, og vi blir friskere _____	23
Lysbilde: Færre med helserelaterte ytelser _____	23
Lysbilde: Hvordan påvirker koronapandemien folkehelsen? _____	24
Politiske trender – Ole Christian Lien _____	26
Presentasjon av presentatør _____	26
Lysbilde: Politiske trender _____	26
Lysbilde: Omstilling, inkludering og bærekraft _____	26
Lysbilde: Viktige konfliktlinjer fremover _____	27
Lysbilde: Politiske muligheter _____	28

Velkomst og hovedfunn – Ole Christian Lien

Presentasjon av presentatør

<start> Hei! Jeg heter Ole Christian Lien og har hatt gleden av å lede arbeidet med NAVs nye omverdensanalyse.

Lysbilde: NAVs omverdensanalyse 2021

Omverdensanalysen handler om hvordan verden rundt oss kan endre seg framover, hvilke samfunnstrender som da kan bli de viktigste fram mot 2035 og hvilke muligheter og utfordringer det vil gi oss i NAV.

Jeg er glad for å nå kunne dele disse funnene med dere, for jeg tror dere vil synes dette er en nyttig analyse. Vi håper å bidra til at dere kan reflektere over hvordan endringer rundt oss kan påvirke i NAV stort framover, og hvordan det kan påvirke der dere jobber.

I tillegg håper vi å bidra til mer treffsikre strategier og planer. Det skal jo lages en ny overordnet strategi for NAV i løpet av 2021, og omverdensanalysen vil da være et viktig grunnlag.

I tillegg ønsker vi å spre kunnskap også utenfor NAV. Mange av trendene er viktige også for samarbeidspartnerne våre. Vi håper analysen kan gi oss et felles utfordringsbilde som gjør det lettere å samarbeide.

Vi har hatt med mange i NAV som har bidratt til analysen, og vi har fått nyttige innspill rundt omkring, fra miljøer utenfor NAV og fra dere kollegaer – ikke minst fra alle dere som svarte på spørreundersøkelsen vi hadde ute i fjor høst.

Lysbilde: Sju samfunnsområder

Analysen er delt inn i sju samfunnsområder: Arbeidsmarked, demografi, brukerforventinger, teknologi, levekår, helse og politikk. Vi har laget korte videoer på rundt 10 minutter på hvert område med presentasjoner fra våre dyktige fageksperter. Du kan selv velge om du vil se alle videoene sammenhengende, eller plukke ut de du er spesielt interessert i.

Lysbilde: Samfunnstrender og NAV mot 2035

La meg nevne tre hovedfunn fra analysen:

1. Det første er at befolkningen øker mindre enn før og at aldringen blir enda sterkere enn vi trodde. Det betyr at alderspensjon og hjelpemidler er de to områdene som vil øke mest. Særlig hjelpemidler kan bli en utfordring, siden det er et område som krever mye personlig bistand. Samtidig jobber 3 av 4 NAV-ansatte med tjenester og ytelser rettet mot folk i yrkesaktiv alder, som er en gruppe som vil få beskjedne befolkningsvekst.

Det viktigste blir likevel at det blir mer krevende å finansiere velferdsstaten framover. Det vil gi stadig større krav til effektivisering av offentlig sektor, og vi tror også at vi i NAV kan bli utfordret til å drive arbeidsrettet oppfølging av flere brukergrupper enn i dag.

2. Det andre er at vi tror omstillingene i arbeidslivet vil gå raskere framover blant annet på grunn av teknologisk utvikling og det grønne skiftet. Og vi tror at koronapandemien vil framskynde disse omstillingene. Raskere omstillinger betyr at folk må regne med å skifte jobb oftere enn før, og kontinuerlig oppdatere kompetansen sin.

Vi må regne med perioder med økt ledighet i næringer og yrker som blir særlig berørt av omstillingene. På lengre sikt tror vi likevel neppe det blir noen mangel på jobber. Ny teknologi og grønt skifte kommer også til å skape mange nye jobber, men i andre næringer og yrker enn de som forsvinner. Aldringen av befolkningen trekker også i retning mangel på arbeidskraft.

En av de viktigste oppgavene for oss i NAV framover blir å gjøre det vi kan for å lette disse omstillingene.

3. Det tredje er at forventningene til NAV vil øke framover. Det gjelder særlig forventninger til koordinerte tjenester i offentlig sektor, som i større grad er tilpasset den enkelte. I 2035 vil mye brukerdialog være digitalisert og automatisert. Det tror vi gjør at de gangene folk likevel møter NAV personlig, vil det stille enda større krav til god kompetanse om rådgivning og relasjonsbygging.

Digitaliseringen vil gi oss nye muligheter innen datadrevne tjenester. Vi vet jo at mange ytelser og tjenester er egnet for automatisering og selvbetjening. Ved innovativ bruk av data kan vi også i større grad skreddersy tjenester til den enkeltes behov, og samordne tjenester på tvers av NAV og andre aktører – og dermed møte brukernes forventninger.

Vi har også stort potensiale for å bygge tjenester som gir anbefalinger både til brukere og til medarbeiderne våre. Det vil komme nye muligheter også på andre områder. Et eksempel er at det gjennom forskning og utprøvinger skjer en stadig metodeutvikling innen arbeidsinkludering.

Til slutt må vi huske på at disse trendene beskriver en sannsynlig utvikling, men er det noe vi har lært de siste årene, er det at det vil komme brå og uforutsette hendelser. Derfor må vi være i stand til å gjøre raske omprioriteringer.

Lysbilde: Vil du vite mer?

Hvis du vil vite mer, anbefaler jeg for det første å se de flotte videoene vi har laget, men også å ta en kikk på rapporten som du finner på nav.no/omverdensanalyse. Der finner du også en presentasjon av analysen.

Hvis du jobber i NAV, kan du også stille spørsmål eller delta i diskusjoner via Yammer-gruppen Omverdensanalyse.

Du kan også ta kontakt med oss på e-post via redaksjon.omverdensanalysen@nav.no
<slutt>

Arbeidsmarked – Audun Gjerde og Eugenia Vidal-Gil

Introduksjon av presentatører

<start> Hei! Mitt navn er Audun Gjerde, og sammen med min kollega Eugenia Vidal-Gil, skal vi prate litt om arbeidsmarkedet frem mot 2035.

Lysbilde: Arbeidsmarkedet

Koronapandemien har satt sterke spor i både økonomien og på arbeidsmarkedet, både her i Norge og i resten av verden. Utviklingen de neste årene vil derfor i stor grad være preget av gjeninnhenting etter koronakrisen, men på lenger sikt fram mot 2035 vil de underliggende drivkreftene i stor grad være de samme som i vår forrige omverdensanalyse fra 2019. Men vi tror at koronakrisen på mange måter kan fungere som en katalysator som framskynder mange av de prosessene vi så også før korona.

Lysbilde: 3 grunner til høy omstillingstakt

Teknologisk utvikling – Teknologien er stadig i utvikling og fører til at folk oftere må skifte jobb og oppdatere kompetansen sin, og frykten for at arbeidsplasser skal forsvinne på grunn av automatisering og digitalisering har lenge vært til stede. Framveksten av delings- og plattformøkonomien gir nye muligheter, f.eks. innen digitale tjenester, men møter også en del utfordringer i møtet med den norske arbeidslivsmodellen.

Det grønne skiftet – Konsekvensene av klimakrisen blir stadig mer tydelige, og gjennom Paris-avtalen har Norge forpliktet seg til å kutte kraftig i klimagassutslippene de kommende årene. Vi ligger foreløpig ikke i rute til å nå målet om en reduksjon på om lag 50 prosent i forhold til 1990-nivået fram mot 2030, så det kommende tiåret vil trolig bli preget av en omfattende og helhetlig omstilling av norsk økonomi. Etterspørselen etter olje har ifølge enkelte beregninger allerede nådd toppen, og vi kan forvente mindre drahjelp fra oljerelatert virksomhet for norsk økonomi i årene framover. Samtidig vil det vokse fram nye mulighetsområder innen den nye og grønnere økonomien, for eksempel innen håndtering av CO2.

Fortsatt høy globalisering – På tross av at vi ser en tendens til økt proteksjonisme i enkelte deler av verden, også nå under koronakrisen, forventer vi fortsatt høy grad av globalisering framover. Digitaliseringen er med på å viske bort geografiske markedsgrenser. Dette gir utfordringer i form av økt konkurranse for mange bransjer fra utlandet, men også store vekstmuligheter for norske virksomheter.

Lysbilde: Korona framskynder omstillingene

Som nevnt tror vi at korona kommer til å fremskynde en del av disse prosessene på ulike måter.

Endrede vaner og preferanser – Koronakrisen har i stor grad tvunget fram en rekke endringer i våre preferanser og vaner. Vi reiser mindre, vi jobber på hjemmekontor, vi bestiller matvarer på døren, og vi handler stadig mer på nett. Reiseliv og luftfart har blitt hardt rammet, mens andre

bransjer har fått et oppsving i løpet av koronakrisen. Spørsmålet er hvor mye av dette som resulterer i varige endringer, og dermed får konsekvenser for arbeidsmarkedet på lengre sikt.

Fremskynder endring og innovasjon – Kriser som den vi nå står oppe i har også en tendens til å framskynde endringer og innovasjon. En undersøkelse fra Computas viser at 8 av 10 virksomheter har blitt mer digitaliserte som følge av koronapandemien. Nedgangstider og økonomiske kriser har også en tendens til å framskynde automatisering. Forskning fra USA viser at det store bortfallet av rutinepregede jobber i USA de siste tre tiårene nesten utelukkende er knyttet til permanente bortfall under økonomiske nedgangstider. Det er knyttet stor usikkerhet til hvor stor andel av jobbene i Norge som risikerer å bli automatisert bort, men anslag fra OECD antyder at rundt 6 prosent av jobbene i Norge risikerer å forsvinne, og at i underkant av en tredjedel av alle jobber vil bli vesentlig endret som følge av automatisering.

Risiko for at flere faller varig utenfor – En høy omstillingstakt kombinert med et utfordrende arbeidsmarked framover øker også risikoen for at flere havner varig utenfor arbeidslivet. Det ventes at digitaliseringen og automatiseringen i stor grad rammer lavtlønnsyrker der de ansatte ofte mangler formell kompetanse. Mange har også uttrykt bekymring for unge med svak tilknytning til arbeidslivet. Vi vet også at lengre ledighetsperioder i ung alder ofte får langvarige negative konsekvenser. I Norge har vi også en høy andel som mottar helserelaterte ytelser som sykepenger, arbeidsavklaringspenger og uføretrygd. Tidligere forskning viser at overgangen til helserelaterte ytelser også øker i perioder med høy arbeidsledighet.

Norge avhengig av utviklingen internasjonal – Som en liten og åpen økonomi er Norge også svært avhengig av hva som skjer i verdensøkonomien. Som jeg var inne på tidligere har koronapandemien rammet verdensøkonomien hardt, og selv om Norge har klart seg relativt bra sammenlignet med andre land er vi avhengig av hva som skjer i verden rundt oss. Gjeninnhenting i internasjonal økonomi vil kreve store offentlige investeringer, samtidig som mange land allerede sliter med høy statsgjeld som vil gjøre finansieringen av nødvendige tiltakspakker vanskelig. Dette kan bremse den økonomiske gjeninnhenting, noe som igjen vil ramme norsk økonomi.

Nærings sammensetningen vil endre seg

Næringsstrukturen i Norge vil også endre seg i løpet av de neste 15-20 år, og hvilke næringer som vokser mest framover avgjør hvor sysselsettingen vil øke mest.

- Denne figuren viser antall sysselsatte i tusen personer i alle hovednæringer. De mørkeblå søylene viser sysselsettingen i 2019.
- Ifølge SSBs framskrivning av utviklingen i norsk økonomi og av tilbud og etterspørsel etter ulike utdanningsgrupper fram til 2040 som ble publisert i november, vil sysselsettingen øke mest i de private tjenestenæringene og i offentlig forvaltning. Som de lyseblå søylene viser, vil det i 2040 være om lag 90 000 flere sysselsatte i hver av disse næringene enn i 2019. Mye av veksten i offentlig forvaltning vil gjelde helse- og omsorgstjenester som følge av aldringen i befolkningen. Offentlig forvaltning og de private tjenestenæringene, som inkluderer blant annet reiseliv og transport, kultur og

forretningsmessig, faglig og teknisk tjenesteyting, er allerede de største næringene med hensyn på antall sysselsatte, og om 20 år vil de utgjøre 60% av sysselsettingen i Norge.

- Etter 2024 er det ventet en betydelig nedgang i oljeutvinning og –investeringer, i tråd med anslagene fra Oljedirektoratet, og dermed vil sysselsettingen falle relativt sett mest i olje- og gassnæringen. Denne næringen er ikke så stor med hensyn på antall sysselsatte, men nedbygging av petroleumsvirksomheten vil ramme oljeleverandørene, derfor ventes det også en nedgang i industrisysselsettingen.
- I varehandelen ventes også en betydelig nedgang i sysselsettingen fremover, særlig på grunn av nye handelsmønstre og økt netthandel. Mens innen bygg og anlegg, der det har vært en betydelig sysselsettingsvekst de siste årene, ventes det kun en beskjeden økning fram mot 2040.
- Ifølge SSBs framskriving blir det stadig flere med høy utdanning framover. Innen fag som økonomi/administrasjon, samfunnsfag og humanistiske fag vil det bli utdannet flere enn det er etterspørsel etter. Disse vil sannsynligvis klare seg fint og få en jobb, men ikke alle vil få en jobb som passer helt til utdanningen. I tillegg vil lavere fødselstall gi redusert etterspørsel etter lærere på sikt, mens det er ventet stor mangel på sykepleiere som følge av aldringen av befolkningen.
- Ifølge SSB kan det oppstå fram mot 2040 størst mangel på arbeidskraft med yrkesfaglig utdanning, særlig innen helse- og fag rettet mot industri, bygg og anlegg og håndverk, som kan vanskelig erstattes av personer med høyere utdanning.

Lysbilde: Mer enn 1 av 5 fullfører ikke videregående skole

En av grunnene til at SSB anslår mangel på arbeidskraft med yrkesfaglig utdanning er at per i dag er det i overkant av én av fem som ikke fullfører videregående skole innen fem-seks år. Frafallet er enda større innen yrkesfag, særlig blant menn, der en tredel fullfører ikke studiet. Det positive er at frafallsandelen har gått noe ned. For to år siden, da forrige omverdensanalyse ble publisert, var det 1 av 4 som ikke fullførte. Om denne positive trenden fortsetter kan mangelen bli mindre enn SSB anslår i sin siste framskriving.

Frafall fra videregående utdanning er en stor samfunnsutfordring: Arbeidsledigheten har over lengre tid var klart høyere blant de som ikke har fullført utdanning eller har kun grunnskole, som den lyseblåe kurve i figuren viser, og de opplever større svingninger. Blant annet har koronautbruddet rammet i mye større grad ufaglærte enn andre grupper. Fram mot 2035 venter NAV at denne tendensen fortsetter og kanskje blir forsterket.

Lysbilde: Konsekvenser av automatiseringen og annen omstilling

Alle disse faktorene vil ha en rekke konsekvenser for arbeidsmarkedet og for NAV.

Periodevis økt ledighet i særlig berørte næringer og yrker – På grunn av høy omstillingstakt framover, kan vi oppleve flere perioder med økt ledighet innen enkelte næringer og yrker, eller geografiske områder, som vi så under oljeprisfallet noen år tilbake der arbeidsledigheten økte kraftig, særlig i Rogaland.

Nye jobber kommer i andre næringer/yrker og kan skapes andre steder i landet – Selv om mange jobber vil forsvinne eller endre innhold i årene som kommer vil det imidlertid også oppstå nye jobber. Beregninger fra Verdens økonomiske forum antyder at samspillet mellom mennesker, maskiner og algoritmer på verdensbasis vil skape opp mot 12 millioner flere jobber enn de som forsvinner fram mot 2025. I tillegg vil en aldrende befolkning trolig føre til mangel på arbeidskraft innen helse og omsorg. Vi går dermed på ingen måte mot en jobbløs framtid helt ennå. Men de nye jobbene kan oppstå innen andre yrker og geografiske områder enn de jobbene som forsvinner.

NAV må lette omstillingene – bidra til yrkesmessig og geografisk mobilitet – Derfor er det viktig at NAV bidrar til å lette omstillingene og bidra til både yrkesmessig og geografisk mobilitet, selv om dette er en oppgave som krever samarbeid fra flere aktører, blant annet innen utdanningssektoren. Det er også ting som tyder på at geografisk mobilitet kan bli mindre viktig i årene som kommer, ettersom digitaliseringen gjør det enklere for mange yrkesgrupper å utføre jobben sin uten å være fysisk til stede på arbeidsplassen.

Livslang læring og omstilling – Et sentralt virkemiddel for å øke den yrkesmessige mobiliteten blant arbeidssøkere er å tilrettelegge for kompetanseheving. Regjeringen la i april i 2020 fram en stortingsmelding om kompetansereformen «Lære hele livet». Det ble der presentert en rekke tiltak for å hindre at noen skal «gå ut på dato» som følge av manglende kompetanse. Dette inkluderer blant annet tiltak for å stimulere til mer etterspørsel etter kompetanseutvikling, åpne utdanningssystemet for livslang læring og bedre kobling mellom tilbud og etterspørsel etter kompetanseutvikling. Det har også blitt foreslått å opprette et nytt program for arbeidslivsdrevet kompetansebygging. Dette skal være et samarbeid mellom arbeidslivet og det offentlige, både når det kommer til gjennomføring og finansiering, og nye utdannings- og opplæringstilbud skal utvikles basert på konkrete og identifiserte kompetansebehov i arbeidslivet. Dette skal omfatte både formell og uformell opplæring.

Økte krav i NAV til kompetanse om arbeidsmarkedet og arbeidsinkludering – Til slutt vil en høy omstillingstakt på arbeidsmarkedet også stille krav til at NAV-veiledere holder seg løpende oppdatert på de lokale forholdene på arbeidsmarkedet for effektivt å kunne formidle arbeidskraft.

<slutt>

Demografi – Magne Sortland

Introduksjon av presentatør

Hei jeg heter Magne Sortland og jeg skal snakke om demografiutviklingen frem mot 2035.

Lysbilde: Demografi

Hovedbildet er at vi får en **svakere befolkningsvekst** fremover, men enda **sterkere aldring** enn vi tidligere trodde.

Lysbilde: Svakere befolkningsvekst – sterkere aldring

- **Her ser vi befolkningsveksten frem til 2035, fordelt på ulike aldersgrupper.** SSB har gradvis satt ned veksten fremover i sine framskrivinger. Som dere ser her, ventes det en befolkningsvekst på **7 prosent frem mot 2035**. Til sammenligning var veksten **17 pst.** de 15 foregående årene. Det at veksten er størst blant de aller eldste, vil innebære at antall nye alderspensjonister vil øke langt mindre enn totalt antall alderspensjonister.
- Dette er et område der mye av NAVs **saksbehandlingsarbeid skjer når den enkelte tar ut alderspensjon for første gang**. I tillegg er alderspensjonister en brukergruppe som trenger lite bistand fra NAV, og der saksbehandlingen i stor grad er automatisert.

Lysbilde: Alderspensjon og hjelpemidler øker mest

- Generelt vil konsekvensene for NAV, når vi snakker om demografi, bli ganske **håndterbare**. 3 av 4 ansatte i NAV jobber opp mot folk i yrkesaktiv alder. På disse områdene vil **brukerveksten ligge nær den generelle befolkningsveksten**. Her ser vi en oversikt over forventet brukervekst frem mot 2035. Av de overnevnte områdene, er uføretrygd trolig det området som vil øke mest, men dette er et område der NAV i **mindre grad driver med brukeropfølging**.
- Økende bruk av hjelpemidler kan derimot **gi utfordringer**. Om **lag 10 pst. av de statlig ansatte** i NAV jobber på hjelpemiddelområdet. Her er det ventet en brukervekst på 45 pst. frem mot 2035.

Lysbilde: Svakere befolkningsvekst – sterkere aldring forts.

- Vi tror derimot at **de indirekte konsekvensene av demografien** blir viktigere. Vi tenker da spesielt på økt forsørgerbyrde og et mindre handlingsrom på statsbudsjettet, som vil gi stadig større krav til effektivisering i offentlig sektor. I tillegg tror vi at det kan gi **økte forventninger til at NAV følger opp enda flere brukergrupper enn i dag** – både unge og eldre, alt i fra at vi er mer aktive ovenfor seniorer i arbeidslivet, oppfølging av uføretrygdede og at det for eksempel kan innføres et aktivitetskrav for enda flere sosialhjelpsbrukere.

Lysbilde: Lavere vekst og endret sammensetning av innvandrerbefolkningen

- Hvordan innvandringen og utvandringen vil utvikle seg er **antakelig det største usikkerhetsmomentet i befolkningsutviklingen**. I denne figuren ser vi utviklingen i innvandrerbefolkningen i Norge. Fra starten av 2000-tallet til 2015 hadde vi rekordhøy innvandring. Fremover ventes det en klart lavere innvandring enn tidligere, og fortsatt høy utvandring.
- I tillegg viser arbeidsinnvandringen en **nedadgående trend**. Nettoinnvandringen er nå derfor størst blant **familieinnvandrere**. Lavere innvandring kan på én måte gjøre det lettere for innvandrere å få **innpass på det norske arbeidsmarkedet**. **Samtidig** vil endret sammensetning antakelig gi en høyere andel som **mangler riktig kompetanse og arbeidserfaring** – Vi ser at flere enn før mangler grunnleggende skolegang. Dette kan trekke i motsatt retning når det gjelder å lykkes med integreringen.
- Fremover ventes det altså en klart lavere innvandring, men dette er et område som kan skifte brått, slik vi blant annet erfarte under **flyktningkrisen i 2015**. I fremtiden kan det **være klimaendringer** som gjør at millioner av mennesker får livsgrunnlaget ødelagt og blir nødt til å flytte på seg.

Lysbilde: Sentraliseringen fortsetter – Sterk aldring i utkantkommuner

- Her ser vi befolkningsutviklingen for ulike grupper av kommuner fram mot 2035, etter SSBs inndeling av **kommuner etter sentralitet**. De fleste kommunegruppene ventes å få befolkningsvekst, unntatt de minst og nest minst sentrale kommunene. En årsak til dette er at yngre mennesker flytter fra distriktene for å studere. Siden disse sjelden kommer tilbake, får det **betydning for fødselstallene**. En konsekvens av dette er at kommunene vil **få mangel på arbeidskraft**. Det vil

også bli en utfordring for rekrutteringen til NAV. I tillegg vil færre i yrkesaktiv alder vil gi mindre behov for mange av NAVs tjenester lokalt, og **her vil også digitalisering trekke i samme retning**. Det tror vi vil utfordre organiseringen vår, blant annet ved at det blir behov for større og færre NAV-kontorer. Denne utviklingen er allerede i gang. <slutt>

Brukerforventninger – Ragnhild Kongsvoll

Presentasjon av presentatør

- Mitt navn er Ragnhild Kongsvoll, og eg skal snakke om den delen av omverdensanalysen som handlar om forventningar frå brukarane våre.

Lysbilde: Brukerforventninger

- Kvar dag møter fleire tusen mennesker NAV. Dei står i ulike situasjonar, har ulike behov, ulike roller.
- I NAV har vi veldig overordna sett, to store brukergrupper: personbrukarane og arbeidsgivarane. I tillegg til desse to samhandlar vi med for eksempel legar, utdanningssektoren, kommuneansatte, banker og mange andre offentlige og private virksomheter.
- For å kunne gi gode og relevante tjenester til alle desse, er det avgjerande at vi utviklar oss i takt med dei forventningane dei har til oss.
- I omverdensanalysen prøver vi å sjå inn i glasskula, og sei noko om korleis brukarane sine forventningar vil vere i 2035, og kva dette kan bety for oss.
- Denne delen av omverdensanalysen bygger på innspill fra brukerrepresentanter, ansatte fra ulike fagmiljøer i NAV og andre interne og eksterne kilder.

Lysbilde: Forventninger under koronasituasjonen

- Før vi går til 2035, skal vi sjå litt på **koronasituasjonen og brukerforventningar**.
- Sjølv om veldig mykje har vore annleis dei siste 10 månadane, er forventningane folk har hatt til oss **relativt gjenkjennelige**. Samtidig er det **nokon trekk** som har kome tydelegare fram.
- Et eksempel er forventningane til **tempo, at ting skal skjer raskt og ein skal sleppe å vente**.
- I den perioden i fjor der nye ordningar ble lansert ofte og raskt, kunne folk forvente at vi sto klar med veiledning og ei ferdig ordning rett etter at dei var lansert på **pressekonferanser**.
- **At det kunne ta tid fram til NAV kunne veilede om og utbetale frå ei ferdig teneste var det blant mange mindre forståelse for.**
- **Dette på tross av en utbredt forståelse for at de offentlige virksomhetene har vore i en ekstrem situasjon som de i liten grad var forberedt på.**

Lysbilde med «Usynlige, automatiske og proaktive tjenester. Tilpasset service og koordinerte tjenester. Bidra til at folk kommer seg videre»

Når vi har prøvd å sjå på kva forventningar vi må møte i 2035, er det særleg tre områder vi har lagt vekt på.

- For det første trur vi tenestene vi leverer i stor grad vil vere **automatiserte og proaktive, til tider nesten usynlige**.
- For det andre trur vi at forventningane vil handle om tenester som er meir **tilpassa og koordinerte**
- For det tredje trur vi forventningane til møtet med NAV vil auke og endre seg, til å handle meir om å kunne **hjelpa folk vidare og ut av den situasjonen eller problemet dei står i**.

Lysbilde: Usynlige, automatiske og proaktive tjenester

- Om 15 år trur vi at vi gir brukarane **tenester som er annleis og bedre enn i dag**. Mange av **dei smertepunkta** brukarane har i møte med oss i dag, trur vi kan **vere løyst**.
- Dette handlar mykje om so kalla **proaktive og automatiske tjenester**. Med proaktiv og automatisk meiner vi at vi i større grad **er i forkant og tilbyr den hjelpa folk trenger**, og at dei i mindre grad må finne oss og **finne ut av ting sjølv**.
- I 2035 trur vi at brukarane på mange områder **verken vil være i kontakt med oss eller kjenne til at det er NAV** som leverer ytelsen eller tjenesten dei får. Denne trenden blir av fleire omtala som «**usynlege tenester**». Altså at ting i større grad skjer, **utan at du må foholde deg til kva virksomheit som faktisk leverer tenesta**.
- Det er mange som har vore opptatt av nettopp denne utviklinga, og kva konsekvensar det kan få, i arbeidet med omverdensanalysen.

Lysbilde: To snakkebobler

Ein av brukerrepresentanane beskriver det på denne måten:

- *Om 15 år håper jeg systemet er så bra, at jeg som en vanlig bruker ikke merker det.*

Og ein anna seier det slik:

- *I 2035 ser jeg for meg at vi slipper å streve for å få de ulike ordningene. At de er tilgjengelig for oss der vi er i livet, når vi trenger det.*

Lysbilde: Hvilken kompetanse trenger folk i møte offentlige tjenester?

- Viss denne utviklinga slår til, vil det også **endre kva kompetanse folk treng** i møte med NAV.
- I dag veit vi at digital kompetanse kan vere **ei barriere** for nokon når dei skal ta i bruk digitale løysningar.
- Vi veit også at **administrativ kompetanse** er viktig. Altså i kva grad folk klarer å forstå våre **skjema, prosessar, språket**.
- Om **15 år trur vi tenestene har blitt bedre og enklare**, og denne type kompetanse er mindre viktig
- Det vi trur kan bli relevant er i **kva grad ein klarer å forstå kva rettigheter og plikter ein har**. Når vi **ikkje lenger må oppsøke** offentlege tenester, vil kan hende den kunnskapen vi treng for å etterprøve om vi har fått det vi har krav på, bli mindre.

Lysbilde: Tilpasset service og koordinerte tjenester

- **Å sette brukarane i sentrum, er ein trend vi har snakka om lenge.** Vi tror det vil bli enda tydeligere de neste 15 årene.
- I stort handlar dette om at folk forventer at både **analoge og digitale tjenester er skreddersydd** deres konkrete situasjon og behov.
- Brukerrepresentantene i NAV beskriver som å **lage «pakker»** til brukerne, ut fra behovene deres.
- I 2035 tror vi at både innbyggere og virksomheter forventar **å kunne å velge hvordan de skal ha kontakt med oss og hva slags hjelp skal få.** Det betyr at vi må møte et stort mangfold av behov og forventninger.
- Eksempelvis ser vi i dag at **mindre virksomheter** i større grad enn de **store trenger veiledning for å forholde seg til NAVs ordninger og tjenester.** Mens de større virksomhetene **har egne ressurser** som håndterer dette.
- Om 15 år trur vi dei fleste vil oppleve å det **få individuell service gjennom digitale og automatiserte tjenester.**
- Samtidig vil andre **ønske å få hjelp fra en veileder,** og forvente at også dette skal være lett tilgjengelig.

Koordinerte tjenester

- Forventningene om **koordinerte tjenester** handler både om **tjenestene NAV har ansvar for, og på tvers av offentlige aktører.**
- I dag er det ofte sånn at innbyggerane og virksomheitene må **forstå korleis offentlig sektor er organisert, og kven som har ansvar for kva tenester, for å få tilgang til dei.** Forventningane handlar her om å **sleppe å måtte forholde seg til denne organiseringa.**
- Vi ser også at **det same gjeld for dei tenestene NAV har ansvar for.** Både personbrukerne og arbeidsgiverne ønsker seg mer samordnede tjenester fra NAV.

Lysbilde: Møter som bidrar til at folk kommer seg videre

- Som nevnt tidlegare går vi ut frå at **mykje av det folk bruker tid på i møte med i NAV i dag, vil vere borte i 2035.**
- Dette trur vi kan **endre forventningene folk har til møtet med NAV.**
- For det første kan denne utviklingen **gi høgere forventninger om at møtet med NAV skal bidra til at du kommer deg vidare i livet eller fra den situasjonen som gjorde at du eller virksomheten din trengte hjelp.**
- Når vi skal sjå på kva dette kan bety for NAV, trur vi det kan **påverke kva roller og kompetanse som vil bli viktige.** For eksempel trur vi at det å **bygge relasjonar, motivere og støtte sentralt.** Dette er kompetanse som er *viktig også i dag,* men vi trur det blir enda viktigere i årene som kommer. Vi trur også at roller som er meir i retning **coaching, psykologi og annen spisskompetanse** som trengs for å hjelpe folk vidare i livet og arbeidslivet vil bli relevante.
- En anna kompetanse vi trur vil bli viktig, er å **vere de fremste på kunnskap om arbeidsmarkedet.** For å hjelpe folk vidare, vil dette bli sentralt. Dette blir **forsterka av at**

folk i enno større grad skaffar seg kunnskap og kompetanse på dette gjennom tilgjengelig informasjon og verktøy på internett.

- Vi ser allereie i dag korleis tilgjengelig informasjon på nettet gjer at folk **stiller bedre førebudd og med meir komplekse spørsmål** i møte med fagekspertise. Et eksempel er hvordan man i dag kan lese seg opp på symptomer og medisin før man møter fastlegen.

Lysbilde: Stor lyseblå snakkeboble

Det er mange som har satt ord på desse forventningane i arbeidet med denne analysen, mellom anna ein veileder ved kontaktsenteret vårt, som sa det slik.

**Presentatør leser* I 2035 jobber vi mer med mennesker for å få de ut av den situasjonen de er kommet i. Penger skal vi ordne. De skal ikke bekymre seg for det. Du får det din situasjon sier du skal ha. I dag går mange glipp av penger fordi det er for komplisert. Vi må heller fokusere på å få folk friske igjen.*

<slutt>

Teknologi – Robindra Prabhu

Presentasjon av presentatør

<start> Hei! Jeg heter Robindra Prabhu og jeg skal forsøke å si litt om hvordan den teknologiske utviklingen vil prege liv, samfunn og NAV fremover.

Lysbilde: Teknologi

Vi lever med og omgir oss med teknologi hver eneste dag og aldri har vel teknologien vært så integrert i våre liv som den er nå.

Lysbilde: Rivende teknologisk utvikling

Det eneste vi kan si med sikkerhet er at vi lever i en tid med rivende teknologisk utvikling. Utviklingen går fort, og vi tar til oss ny teknologi raskere enn noen gang. Men akkurat hvilken vei det bærer, er ikke alltid like lett å spå.

Hvis vi likevel skuer mot horisonten, så skimter vi konturene av noen større trender som vil prege liv, arbeid og samfunn I årene som kommer

1. Vi står overfor et grønt skifte – hvor teknologier som sol, vind m.m. utvilsomt vil spille en viktig rolle
2. Det fysiske og digitale smelter sammen: Vi ser det allerede på den nye bilen i garasjen: den er utstyrt med sensorer, en datamaskin og er på nett. Produserer data som brukes for å forbedre design og lage bedre biler – eller kanskje helt andre ting...
3. Landbruksroboter vil trolig både så og sanke, og kanskje er det en førerløs ferge som frakter deg til jobb om morgenen.
4. Behandlinger som er mer tilpasset biologiske forhold hos den enkelte pasient. Det åpner for mer detaljerte diagnoser og behandlingsløp skreddersydd våre individuelle behov.
5. Kanskje ser vi til og med kontureringen av en helt ny romalder.

Alt dette og mer være viktig og på ulike hvis prege liv, samfunn og arbeid I årene som kommer, men likevel er det kanskje særlig en trend som griper på tvers av alt dette og mer – på tvers av alle næringer, sektorer og virkeområder...

Lysbilde: Digitaliseringen fortsetter å bre om seg

Nemlig det at verden blir mer preget av hvordan data produseres, samles inn, analyseres og omsettes i tjenester og produksjon.

Dette er i og for seg ikke noe nytt --- vi har stått i dette i flere år allerede, men det er heller ingen tegn i tiden på at denne trenden vil avta i årene som kommer:

Minste tre sammenfallende faktorer som forsterker hverandre forventes å gi utviklingen tiltagende tyngde og kraft i årene som kommer:

- Billigere og mer fleksibel datakraft: Skytjenester gjør det allerede mulig for små startups å få tilgang til samme datakraft som store selskaper. Og nå tar også NAV og flere andre offentlige aktører sine første steg ut i sky. Og selv om det foreløpig kanskje er en kuriositet, kan du nå kjøpe datakraft fra kvantedatamaskiner hos de store skyleverandørene. Når denne teknologien modnes, spås en helt annen ytelse og kraft.
- Brede og lettere tilgang til data: vi bruker teknologi mer enn noensinne, og produserer mer data enn noen gang. Ingen grunn til å tro at det vil avta: nå ruller vi ut 5G i det Ganske land – og visker ut skillet mellom fibernettet og mobilnettet – og åpner ikke minst for at nye gjenstander kan komme på nett – sensorer fra biler, sykler, til kraftanlegg og varatralla på REMA – alt er på nett og produserer data som kan brukes til å utvikle nye varer og tjenester.
- Og mens alt får en digital dataskygge, ser vi stadig nye verktøy/teknikker for å nyttiggjøre slike data bre om seg eller anvendes på nye områder - kanskje kan vi lage en digital tvilling av bilen som kan brukes til testing og utvikling? Kanskje kan kunstig intelligens i sin bredeste forstand brukes til å lage persontilpassede råd og anbefalinger eller til og med kjøre deg hjem en sen kveld. (Glemt nøkkelen, fortvil ikke – døra åpnes ved bildegjenkjenning.)

Underliggende drivelementene er uforandret, selv om det kanskje er nye teknologier som gjør seg gjeldende:

Altså: 1. fleksibel, formbar datakraft, 2. mer data 3. systemer for å nyttiggjøre data

Lysbilde: Digitaliseringstrender i NAV

Brukerkontakten digitaliseres

Hva betyr alt dette så for NAV?

Skal være varsom med å spå for sikkert, men også her ser vi tendenser og trendre som vi ikke tror vil avta med det første --- heller motsatt

1. Brukerkontakten digitaliseres: Ikke noe nytt : vi er allerede godt i gang med å legge til rette for økt selbetjening på nett. Det vil fortsette. Men hva med NAV-kontoret? Vil det bestå og hvordan vil det i så fall se ut om 15 år? Noen tegn i tiden gir kanskje en pekepinn:
 - Vi at det dukker opp kurs og utdanningstilbud på plattformer som Coursera og EdX. Her kan du ta online kurs i alt fra gastronomi til finans og programmering. Du kan ta små påfyll, eller en hel grad. Når det passer deg, der hvor du befinner deg og tilpasset dine behov.. Og disse tjeneste rigger seg for at arbeidsliv i omstilling, hvor kontinuerlig læring, faglig påfyll og reorientering trolig blir stadig viktigere.
 - Koronapandemien sendte offentlige tjenester som legekonsultasjoner og skoleundervisning til digitale flater nærmest over natten. Også i NAV, blir nå noen tilbud for arbeidssøkende for første gang lagt til digitale flater. Vi har erfart at det finnes muligheter, og noen løsninger er trolig kommet for å bli.

- Våre yngste brukere i 2035 går i barnehagen I dag. De vokser opp i en verden hvor det er den største selvfølge at de selv kan velge når og hvor de vil se på favorittserien sin, finner det like naturlig å handle mobilen som I butikken, og hvor det sosiale liv leves like naturlig på digitale flater som I den fysiske verden.

→ I framtiden er det ikke utenkelig at arbeidssøkere kan få både veiledning og tilpassede tjenester uten å besøke et fysisk NAV-kontor, for eksempel ved at den arbeidssøkende får tilgang skreddersydde arbeidsforberedene kurs på digitale læringsplattformer, kjører videomøter med personlig coach fra kjøkkenbordet og kanskje til og med få individtilpasset praktisk jobbtrening rett inn i stua via et sett med VR-briller. (Når NAV-kontoret digitaliseres på denne måten, vil det også stille andre krav til veiledere og relasjonen til brukerne.)

Forvaltningen digitaliseres

1. Forvaltningen digitaliseres → rundt livshendelser og livssituasjon
 1. *Tilpasning*: Nevnte skreddersydde kurspakker. På Spotify og Netflix er vi blitt vant til å bli møtt av innhold som er tilpasset våre preferanser og behov. Ikke utenkelig at NAV vil hente inspirasjon fra denne utviklingen med utgangspunkt i brukers livshendelser og livssituasjon. Tjenester som i større grad er tilpasset individuelle behov. Her kan data i samspill med KI også benyttes for å tilby ulike former for støtte i hverdagen
 2. *Nudging*: digitale flater kan påvirke adferd og åpner spennende muligheter innenfor f.eks. Forebygging av sykefravær på arbeidsplassen eller for å hjelpe arbeidssøkere ut i arbeid.
 3. *Beslutningsstøtte*: For NAV kan man også se for seg at veiledere kan få råd om hvilke personer som bør prioriteres for oppfølging, og en arbeidsledig kan få mer personlig tilpassede råd om hvilke jobber den enkelte bør søke, eller hvilke kompetansetiltak som i størst grad vil øke jobbsjansene.
 4. *Plattformer*: Digitaliseringen gir dessuten nye muligheter for å samhandling: digitale plattformer som Finn og AirBnB tilbyr ingen varer eller tjenester direkte, men gjør det mulig for å ulike aktører å finne hverandre. På mange områder er også NAV en slik koordinator, enten det er mellom arbeidsgiver og arbeidstaker, eller kursleverandører og brukere. Når denne samhandlingen flyttes til digitale flater, åpner det kanskje muligheter for at andre aktører kan innovere og utvikle tjenester til våre brukere.

Etisk & bærekraftig digitalisering

Mulighetene er mange, men vi ser også at nye og krevende utfordringer følger i kjølvannet av ny teknologi. Ulike former for IT-kriminalitet vil tilta i styrke og hyppighet.

1. Hånd-i-hånd med en mer spisset debatt som setter tydeligere krav til det vi kanskje kan kalle en "etisk bærekraftig digitalisering":
 1. Mulighetene for å automatisering, tilpasning og anbefalinger forutsetter bruk av data på måter som kan utfordre regelverk og personvern (det har vi sett

eksempler på i kjølvannet av koronatiltakene), men vi ser også flere beskymringer knyttet til diskriminerende og uforklarlige algoritmer,

2. Digitale ekkokammer, falske nyheter og teknologiske verktøy som både bevisst og utilsiktet brukes for å polarisere opinionen gir nye utfordringer for demokrati og samfunnsdebatt, samtidig som teknologi skyver på maktforhold og reiser krevende spørsmål om regulering og autonomi
3. Fra flere hold forventes det at både debatt og brukerforventninger knyttet til en etisk bærekraftig digitalisering vil skjerpes i årene som kommer.
4. Som en sentral aktør på velferdsområdet vil det for NAV derfor være særlig viktig med en etisk og ansvarlig tilnærming til all digital teknologi som er tuftet på bred forankring og aksept i befolkningen. <slutt>

Levekår – Ivar Lima

Presentasjon av presentatør

<start> Hei! Mitt navn er Ivar Lima og jeg skal fortelle om utviklingen i levekår og utsiktene frem mot 2035.

Lysbilde: Levekår

Levekår handler om materiell levestandard, om tilgangen til goder som bolig, transport, mat og klær. Kjøpekraft er en viktig indikator på hva slags levekår husholdningene kan oppnå. Hovedbildet er at husholdningene har hatt en stabil kjøpekraft siden 2013 og frem til i dag. I tiåret før dette var en sterk vekst i kjøpekraften også for husholdningene med lav inntekt. I perioden fra 2013 har det vært en økning i andelen med relativ lavinntekt, noe som betyr at inntektsforskjellene mellom husholdningene har økt. Unge voksne og enkelte innvandrergupper er mest utsatt for lavinntekt. Omstillingene på arbeidsmarkedet vil treffe lavinnteksgrupper mer enn andre, og kan bidra til økte inntektsforskjeller også framover mot 2035.

Lysbilde: Økende inntektsforskjeller – graf med alle aldre

Her ser vi på utviklingen i andelen husholdninger som har betydelig lavere inntekt enn den typiske husholdningen over tre år. Mer presist er dette definert som andelen husholdninger som har en inntekt under 60 prosent av medianinntekten i befolkningen, og justert for husholdningsstørrelsen. Dette kalles for EU-60 målet for lavinntekt. Vi ser at andelen med treårig lavinntekt var stabil frem til 2012 for å så øke noe frem til 2018. Husholdninger med innvandrere og særlig de med flyktningbakgrunn har ofte lavinntekt. Og den viktigste årsaken til økt lavinntekt er at vi har hatt høy innvandring i perioden, og særlig at mange flyktninger med familie har kommet til Norge. Flyktninger og familiegjennforente er ofte utenfor arbeidsmarkedet de første årene etter at de har kommet til Norge, men sysselsettingen øker når de har vært i landet noen år.

Lysbilde: Økende inntektsforskjeller – graf med aldersgrupper

Utviklingen i andelen med lavinntekt varierer med alder. Blant gruppen som er 67 år og eldre har vi hatt en lang periode med nedgang i andelen med treårig lavinntekt. Det er denne grønne linjen som utviklingen for denne gruppen *viser med laserpeker*. Forklaringen på dette er at nye pensjonister vært mer yrkesaktive og dermed har et høyere pensjonsgrunnlag enn de eldste pensjonistene. Det har også vært en økning utover den generelle lønnsutviklingen i minste pensjonsnivå.

Blant unge voksne i alderen 18-34 år ser vi derimot en betydelig økning i andelen med lavinntekt. *viser med laserpeker* Fra rett under 10% i 2006 til over 14% i 2018.

Denne utviklingen kan delvis forklares med at det siden 2008 har vært en nedgang i andelen sysselsettingen blant unge, og særlig blant de som ikke har fullført videregående opplæring. Det

har samtidig vært en økning i andelen unge som mottar langvarige helseytelser som skal ha oppfølging fra NAV. Og dette blir også en viktig gruppe for NAV fremover.

Selv om inntektsforskjellene har økt det siste tiåret, har andelen med sosialhjelp vært tilnærmet stabil. Ser vi på utviklingen over en lengre periode har andelen mottakere av økonomisk sosialhjelp blitt redusert. Det er ingen klar sammenheng mellom andelen med lavinntekt og andelen som har behov for økonomisk sosialhjelp. Vi ser også for de enkelte aldersgruppene at det ikke er noen sammenheng. Som vist har andelen med lavinntekt økt betydelig blant unge voksne (18-34 år) fra 2006 til 2018, mens det i samme periode ikke er en økning i andelen med sosialhjelp.

Det er dermed ikke gitt at økte inntektsforskjeller får konsekvenser for NAV. Det ser i hvert fall ikke ut til å ha konsekvenser for andelen som mottar økonomisk sosialhjelp, som er samfunnets siste sikkerhetsnett. Hvorfor er det ikke en sammenheng mellom lavinntekt og andelen sosialhjelpsmottakere? Den viktigste grunnen er nok at den norske medianinntekten er høy, og dermed at lavinntektsgrensen er såpass høy at mange av husholdningene som faller under grensen likevel har tilstrekkelig inntekt.

Det er særlig blant flyktninger og familiegjennforente med kort botid vi ser en høy andel mottakere av sosialhjelp, men blant enkelte landgrupper er andelen høy også etter at de har bodd her i mange år. Det er grunn til å tro at den fremtidige utviklingen i antallet mottakere vil være påvirket av antallet flyktninger som kommer til landet, samt av i hvilken grad en lykkes med integrere flyktninger og familiegjennforente i arbeidslivet. Fremover mot 2035 er det forventet en reduksjon i arbeidsinnvandringen, men ikke noen større reduksjon i flyktninginnvandringen, og vi forventer derfor at personer med flyktningbakgrunn vil utgjøre en høyere andel av de som har behov for sosiale tjenester.

Generelt er høy sysselsetting den viktigste faktoren for å sikre at gode levekår til flest mulig. Vi forventer høy omstillingstakt i arbeidslivet i årene fremover, det medfører økt risiko for å falle ut av arbeidslivet og det kan gi en økning i inntektsforskjeller frem mot 2035.

Helse – Espen Steinung Dahl

Presentasjon av presentatør

<start>Mitt navn er Espen Steinung Dahl. Til daglig jobber jeg i kunnskapsavdelingen i arbeids- og velferdsdirektoratet. Temaet er nå helse og jeg skal snakke litt om folkehelse generelt og om bruken av helserelevante trykdeytelser. Til slutt kommer jeg inn på hvordan koronapandemien påvirker disse områdene.

Lysbilde: Norge blant de med best folkehelse, og vi blir friskere

- Vårt hovedbudskap her er at vi blir stadig friskere og lever stadig lengre.
- Norge er blant landene i verden som kommer best ut på folkehelseområdet, ifølge Verdens helseorganisasjon (WHO).
- Et vanlig mål på folkehelse, er hvor lenge vi lever. Levealderen i Norge har økt raskt og ventes å øke like raskt framover. Vi har videre i mange tiår sett en tilsvarende økning også for friske leveår, som er mål på hvor mange år av livet vi har god helse.
- (Ny figur) Økningen i forventet levealder har vært sterkere enn i våre naboland. Norge har nå tatt igjen både Sverige og Island, som tidligere har levd lengre enn oss.
- Framgangen i folkehelse kan derimot trues av enkelte risikofaktorer, som økt bruk av rusmidler og en økende andel overvektige. Utviklingen i helseteknologi og medisinsk forskning trekker i motsatt retning. Dette siste har kanskje vært viktigst så langt, og det er ikke tegn til at bruk av rusmidler og økende andel overvektige har påvirket levealderen i noen særlig grad. En annen risikofaktor er røyking. Men andelen røykere har gått sterkt ned i Norge, fra 2000 hvor rundt hver tredje voksen røykte daglig, til det i 2019 gjaldt hver tiende voksen. Som i de andre nordiske landene, er det relativt få dagligrøykere i Norge i dag.
- Når det gjelder psykiske lidelser, så er det slik at de fleste studier som har sammenlignet forekomsten av psykiske lidelser i befolkningen over tid, så finner de ikke noen økning. Et unntak her er for unge i aldersgruppen 16–24 år, der en økende andel opplever psykiske plager. Det er uklart om utviklingen speiler objektive endringer i helse, om det skyldes økt åpenhet om psykiske lidelser, eller en økt tendens til å sette en diagnose på sammensatte problemer.

Lysbilde: Færre med helserelevante ytelser

- Nå skal vi se hvordan folkehelse kan oversettes til bruk av våre helserelevante ytelser.
- (Vis på figur) Her ser vi tall for andelen av befolkningen mellom 18 og 66 år som mottar helserelevante ytelser – det vil si enten sykepengene, arbeidsavklaringspenger eller uføretrygd.
- Det vi ser er at det har vært en positiv utvikling de siste årene – andelen som mottar disse ytelsene har falt hvert år fra og med 2010. Ved utgangen av 2019 var det knapt 17 prosent av befolkningen i alderen 18–66 år som mottok slike ytelser.

- Viktige forklaringer til nedgangen er blant annet bedre helse og i tillegg høyere utdanningsnivå i befolkningen. Nedgangen i helserelaterte ytelser har vært størst for de over 60 år, og her er nok bedre helse en særlig viktig forklaring.
- Andre forklaringer er pensjonsreformen fra 2011, samt økt satsing på aktivitetskrav knyttet til ytelsene og mer kontakt med arbeidslivet i sykdomsperioden.
- Det har vært nedgang for alle aldersgrupper, unntatt for unge under 30 år. For de unge har det vært en stabil utvikling, men det har blitt flere uføre og færre som mottar sykepengene og AAP.
- En særlig bekymring er at tilstrømmingen til helserelaterte ytelser har økt for de under 20 år. Én hypotese for å forklare dette er her at flere for tidligfødte barn overlever og vi ser også at flere barn enn før blir født med misdannelser. En del av disse sliter med senskader i voksen alder.
- For høy bruk av helserelaterte ytelser kan gi en risiko for det vi kaller medikalisering, som vil si at man gir en diagnose og setter et helsestempel på sammensatte problemer som handler både om helse og andre bakenforliggende årsaker til at man ikke kommer seg i jobb, som f.eks. frafall fra skolen, sosiale problemer eller rus. Det er forskning som viser at denne medikaliseringen kan være å gjøre folk en bjørnetjeneste, og at det fører til at færre kommer i jobb på sikt.
- Fram mot 2035 forventer vi en stabil andel av befolkningen med helserelaterte ytelser. Fortsatt bedring av helse, til tross for korona, vil trekke i retning av nedgang, men vil vi få økt aldring i målgruppen for disse ytelsene som trekker i motsatt retning.
- Det er også en del risikofaktorer vi må være klar over, som kan føre til at trenden vil snu. Det handler mye om hvor godt Norge lykkes med å håndtere omstillingstakten i arbeidslivet og å redusere frafallet i videregående skole ytterligere.
- Vi vet av erfaring fra tidligere omstillinger, blant annet oljekrisen på Sør-Vestlandet, at de ofte ikke bare fører til økt arbeidsledighet, men også økt tilstrømming til helserelaterte ytelser som gir risiko for at flere blir stående permanent utenfor arbeidslivet.
- Angående frafall fra videregående skole, har det vært en positiv trend de siste årene, med større andeler som klarer å fullføre. Men det er fortsatt en del som ikke gjør det, og mange av disse vil slite med å komme seg inn og holde seg i arbeidsmarkedet.
- NAVs rolle oppe i dette vil være viktig også fremover, slik at vi kan bidra til at flest mulig klarer å holde seg på arbeidsmarkedet. Dette må gjøres i tett samarbeid med utdanningssektoren.

Lysbilde: Hvordan påvirker koronapandemien folkehelsen?

- Effektene av koronapandemien kan deles opp i direkte og indirekte effekter. De direkte effektene kommer av å faktisk å ha hatt sykdommen. I en artikkel i Arbeid og velferd viste Nossen og Sundell (2020) at sykefraværet økte umiddelbart etter at korona kom til landet i mars 2020. Sykefraværet holdt seg høyt gjennom hele 2020.
- Antall døde av korona har så langt ikke vært spesielt høyt i Norge. I figuren sammenligner vi i de blå linjene den ukentlige dødeligheten i Norge i fjor sammenlignet

med gjennomsnittet de foregående årene. Da ser vi ingen antydninger til overdødelighet som følge av korona. De grønne linjene viser tilsvarende tall for Sverige, som har vært hardere rammet av koronaepidemien. Der ser vi at det var en ukentlig dødelighet som var klart høyere fra mars/april, men at den falt ned på gjennomsnittet etter noen uker.

- De langsiktige konsekvensene av å hatt korona er usikre. Det har vært antydninger om at enkelte opplever å ha svekket helse i lang tid i etterkant. Dette kan igjen medføre langsiktig mottak av helserelevante ytelser og fratreden fra arbeidslivet.
- De indirekte effektene er også usikre. Disse kan komme av tiltakene som er knyttet til epidemien. Arbeidsledigheten har til tider vært høy, og tidligere har vi sett at nedgangskonjunkturer har medført økt mottak av helserelevante ytelser. Vi har også sett tegn på at pandemien og den sosiale nedstengingen har medført en økende tendens til flere med psykiske problemer. Dette kan også medføre flere med helseplager og mottak av helserelevante ytelser.
- Oppsummert så forventer vi altså en videre positiv utvikling i folkehelse fremover. Dette tror vi vil gi en stabil utvikling i antall mottakere av våre helserelevante ytelser, til tross for pandemi og andre risikofaktorer. <slutt>

Politiske trender – Ole Christian Lien

Presentasjon av presentatør

Hei! Jeg heter Ole Christian Lien og skal snakke om politiske trender fram mot 2035.

Lysbilde: Politiske trender

Hovedmålet for arbeids- og velferdspolitikken er et omstillingsdyktig arbeidsliv med høy sysselsetting, økonomisk og sosial sikkerhet og et sikkert og seriøst arbeidsliv.

Vi tror de tre viktigste politiske utfordringene framover av relevans for NAV vil være omstilling og ny kompetanse, inkludering av utsatte grupper og å sikre velferdsstatens bærekraft.

Lysbilde: Omstilling, inkludering og bærekraft

De siste årene har kompetansepolitikk stått høyt på den politiske agendaen:

Det er vedtatt en **nasjonal kompetansepolitisk strategi** som skal sikre et konkurransedyktig næringsliv og en effektiv og god offentlig sektor. Det er også foreslått en **kompetansereform «Lære hele livet»**, der et av tiltakene er et program for kompetanseutvikling, rettet mot bransjer med mange fagarbeidere og ufaglærte.

Vi vet jo at digitalisering og det grønne skiftet forsterker kravene til ny og oppdatert kompetanse, og at mange vil oppleve at arbeidsoppgaver og jobbinnhold endrer seg og eventuelt automatiseres.

Politiske grep for å sørge for nødvendig omstilling blir da enda viktigere fremover.

Omstilling og kompetanseløft skal også bidra til å forhindre utenforskap og utstøting fra arbeidslivet, ved at folk har den kompetansen arbeidslivet etterspør.

Det gjelder særlig for utsatte grupper som enkelte grupper innvandrere og unge med manglende formell kompetanse.

Innvandring krever både integrering og kompetanseutvikling, hvor bedre og tidligere tilgang til videregående utdanning og fagbrev kan være aktuelle tiltak.

For å fange opp unge i fare for å bli stående utenfor, vil aktuelle tiltak være lettere tilgang til læreplasser og tettere oppfølging.

En annen sentral politisk utfordring blir å balansere trygge velferdsordninger opp mot økonomisk bærekraft.

Her står politikerne overfor tøffe prioriteringer:

1. Et alternativ er å **redusere utgiftene** gjennom færre eller lavere velferdsytelser eller reduksjon i tjenestetilbudet.
2. En annen mulighet er å **øke skattene**.
3. En tredje vei er tiltak for å **øke sysselsettingen** og derigjennom skatteinntektene.
4. En fjerde mulighet er å **effektivisere offentlig sektor**.

Politiske partier har ulike syn på hvilke virkemidler som er best egnet, men det er vanskelig å komme utenom å kombinere flere virkemidler, fordi utfordringene er så store.

Et eventuelt sjokk i økonomien, for eksempel utløst av et kraftig og varig oljeprisfall, vil gjøre disse tiltakene enda mer påtrengende.

Dette vil treffe NAV i betydelig grad, enten det blir økte krav til effektivisering, at vi i større grad blir utfordret på å følge opp flere brukergrupper mot arbeid, eller om det i større grad vil komme regelendringer for ytelsene framover. Alt dette er sannsynlig politikk fremover.

Lysbilde: Viktige konfliktlinjer fremover

Hovedbildet er likevel at den norske arbeids- og velferdspolitikken vil være preget av stabilitet, med tverrpolitisk enighet om grunnleggende trekk.

La meg likevel nevne noen konfliktlinjer som kan bli viktige framover.

Det første er at strammere økonomiske rammer, vil forsterke debatten om **offentlige eller private løsninger**. I befolkningen er det økende skepsis til privatisering, samtidig som mange er positive til at private velferdstjenester er et supplement til offentlige tilbud.

Det andre temaet er at ulike former for behovsprøving og egenfinansiering kan komme på agendaen. Det kan også komme større krav til aktivitet eller delvis arbeid i kombinasjon med ytelser. Kutt i sykepengeordningen kan også bli et diskusjonstema.

Universelle ordninger er mindre ressurskrevende å administrere. Politisk detaljstyring, med større grad av rettighetsfesting for enkeltgrupper, kan likevel presse seg fram ved at politikere føler behov for å «ordne opp» i enkeltsaker.

Det tredje temaet er forholdet mellom «**pisk**» og «**gulrot**» for å øke sysselsettingen. Det handler om avveininger mellom insentiver og fordeling. Det vil være politisk uenighet om hvor høye ytelsene kan være uten at de i for stor grad medfører negative arbeidsinsentiver.

Arbeids- og velferdspolitikken vil også påvirkes av andre politikkområder. Dette gjelder ikke minst **klima og miljø**, der det grønne skiftet vil kreve store omstillinger. Her vil NAV påvirkes av politiske vedtak for å lette omstillingene, og av hvordan næringslivet griper mulighetene som kommer.

På **innvandrings- og integreringsfeltet** dreier debatten seg gjerne om omfanget av innvandringen, integreringstiltak og hvilke krav man skal stille på ulike områder. Det finnes flere politiske veivalg her, både når det gjelder arbeidsinnvandring, mottak av flyktninger og integrering. Det vil påvirke NAV framover, og stille krav til koordinering med andre aktører.

Med økt **sentralisering** og en eldrebølge som rammer distriktene hardest, er det mye som tyder på at også sentrum/periferi fortsetter å bli en sentral konfliktlinje. Her dreier diskusjonen seg om grunnleggende velferdstjenester koblet til distriktspolitikken, hvor kommunesammenslåinger og sentralisering av NAV-kontorer kan bli sentrale stridsområder. Samtidig gjør jo digitale tjenester at geografiske avstander blir mindre viktige.

Et siste viktig politikkområde tror vi er **internasjonalt samarbeid**. Norge har jo som en liten og åpen økonomi, nytt godt av de siste tiårenes internasjonalisering. Forholdet til Europa blir trolig viktigere framover, og vi har jo feiltolkningen av EØS-reglene friskt i minne.

Internasjonalt har synkende politisk tillit, økt polarisering og populisme vært mye omtalte fenomener de siste årene. Velferdsmodellen vår er jo i stor grad bygget på tillit.

Dette er foreløpig begrensede faktorer i norsk sammenheng, blant annet på grunn av velutbygde velferdsordninger, trepartssamarbeidet i arbeidslivet og at vi har et flerpartisystem. Koronakrisen har også så langt vist at tilliten til myndighetene og politikerne står sterkt, og at forlik og samarbeid er hovedregelen.

Samtidig kan høy arbeidsledighet, større ulikhet og en skarpere tone i debatten føre til økt polarisering og lavere tillit også i Norge.

Lysbilde: Politiske muligheter

Forventningene til NAV framover er blant annet at vi tilbyr tjenester som legger til rette for **omstilling og kompetanseutvikling** og for å fremme mobilitet i arbeidslivet.

Det har blitt større adgang til å kombinere dagpenger og utdanning under koronakrisen, og kombinasjoner av trygdeordninger og kompetanseutvikling kan være sannsynlig politikk også framover.

En annen forventning til det offentlige er bedre koordinerte tjenester fordi brukene forventer det, og fordi samfunnsutfordringene treffer bredt. For å få til det vil det bli nødvendig med regelverksendringer og kanskje nedbygging av organisatoriske barrierer. I forslaget til ny forvaltningslov, er nettopp samarbeid mellom forvaltningsorganer et viktig tema, og det er blant annet foreslått visse lempinger i taushetsplikten, som kan gjøre samhandling lettere. Samtidig vil økt samhandling avhenge av politisk vilje og politisk styring.

Økt samhandling går også hånd i hånd med **digitalisering**.

Det er da ofte nødvendig med forenklinger og tilpasninger av regelverket. Selv om også kompliserte regler kan automatiseres, er det ofte mer ressurskrevende.

Enklere regler er også lettere å forstå for brukerne av tjenestene. Samtidig vil forenklinger noen ganger ha negative konsekvenser for enkelte, og det vil også ofte være politiske ønsker om større fleksibilitet og mer målrettede ytelser. Det kan være forhold som kan gjøre det vanskeligere å få til forenklinger.

La meg til slutt oppsummere med at arbeids- og velferdspolitikken uavhengig av politisk flertall først og fremst vil påvirkes av de store samfunnstrendene ellers. Hovedbildet er derfor at politikerne vil gi drahjelp til å møte utfordringene framover, både når det gjelder omstilling, inkludering og å sikre bærekraftige velferdsordninger. <slutt>